

ЗАТВЕРДЖЕНО
Директор Державного
методичного центру навчальних
закладів культури і мистецтв
України

_____ А.П. Корисько
« ____ » _____ 20__ р.

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН

КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
навчальної дисципліни
підготовки молодшого спеціаліста
напряму 6.020104 «Народне художня творчість»
спеціальності 5.02010401 «Народна художня творчість»
спеціалізації «Народне пісенне мистецтво»

(Шифр за ОПП: 0201)

Київ, 2015

Розробники:	Марченко Н.В.,	- викладач обласного комунального закладу «Лозівське училище культури і мистецтв»
	Свиридова Г.Г.	- методист обласного комунального закладу «Лозівське училище культури і мистецтв»
Рецензенти:	Бойко В.Г.	- кандидат мистецтвознавства, в.о. завідувача кафедри хорознавства та хорового диригування Харківської державної академії культури, доцент
	Кобзєв С.С.	- завідувач циклової комісії хорових дисциплін, викладач-методист вищої категорії ОКЗ «Харківське училище культури»
Відповідальний за випуск:	Стронько Т. Ф.	
Редактор:	Колесник Є. Д.	

Рекомендовано на засіданні
Координаційної комісії з навчально-методичної роботи училищ (коледжів) культури (культури і мистецтв)
Протокол № _____ від _____ 2015 р.

ВСТУП

Курс «Методика викладання фахових дисциплін» займає особливе місце у вирішенні завдань професійної підготовки молодших спеціалістів – керівників аматорських хорових колективів і поряд з дисциплінами «Основи вікової педагогіки і психології» і «Педагогічна практика» є складовою освітньо-професійної програми спеціалізації «Викладач фахових дисциплін».

Спеціалізація надається студентам, які мають оцінки «відмінно» та «добре» з фахових дисциплін циклу.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є галузь педагогічних знань і умінь із застосування спеціальних засобів і методів навчання, за допомогою яких здійснюється взаємодія і регуляція діяльності викладача і учнів у навчальному процесі, а також формування необхідних професійних знань, умінь і навичок.

Міждисциплінарні зв'язки

Важливою умовою й результатом комплексного підходу в навчанні та вихованні учнів у навчальних закладах культури і мистецтв є урахування багатосторонніх міждисциплінарних зв'язків, що сприяє ефективному вирішенню завдань навчання, розвитку і виховання учнів. Вивчення дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін» тісно пов'язане з вивченням таких дисциплін навчального плану як:

- «Основи педагогіки і психології»,
- «Основи вікової педагогіки і психології»,
- «Хоровий клас та практика роботи з хором»,
- «Ансамбль»,
- «Хорознавство та методика роботи з хором»,
- «Постановка голосу»,
- «Диригування та читання партитур»,
- «Теорія музики»,
- «Сольфеджіо».

Перевірка отриманих знань, умінь та практичних навичок, відповідність рівня кваліфікації майбутнього фахівця даної спеціалізації визначається під час засвоєння таких дисциплін навчального плану підготовки молодшого спеціаліста як навчальна практика зі спеціальності, педагогічна практика та виробнича практика.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін» є: формування професійних знань, умінь і навичок, необхідних для викладання дисциплін професійного циклу з урахуванням різних вікових категорій і виконавських напрямків.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін» є:

- оволодіння сучасними прийомами та методами навчально-виховної роботи в хоровому класі;
- засвоєння принципів та методів роботи з навчальним матеріалом;
- опанування навичками планування навчального процесу та роботи з навчальною документацією;
- формування самостійності у підготовці навчальних завдань;
- виховання у студентів стійкого інтересу і любові до професії викладача, розуміння необхідності неперервної професійної самоосвіти.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- концепції сучасної методики організації навчального процесу;
- спеціальні засоби, методи й організаційні форми професійного навчання;
- структуру професійної діяльності викладача фахових дисциплін;
- основні принципи методичної роботи викладача;
- усі види навчальної документації;
- методи роботи з хоровими колективами різних вікових категорій та виконавських напрямків;
- основи постановки і розвитку співочого голосу;
- основні прийоми техніки диригування;

вміти:

- застосовувати відповідні методи навчання на уроках у хоровому класі на основі прийомів раціональної організації навчання;
- аргументувати вибір засобів і методів в залежності від навчального завдання, характеру аудиторії та виконавської специфіки;
- планувати роботу викладача, вести педагогічну документацію;
- користуватись сучасними технічними засобами навчання;
- розробляти навчальні програми, плани, конспекти;
- добирати репертуар для хору та вокально-технічні вправи для постановки і розвитку співацького голосу;
- провести діагностику та контроль знань та навичок;
- володіти культурою спілкування.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 162 години / 4,5 кредитів ECTS.

2. Структура навчальної дисципліни

Найменування тем і модулів	Кількість годин														
	Денна форма							Заочна форма							
	Всього годин	У тому числі						Всього годин	У тому числі						
		Модульний контроль	Лекції	Семинарські заняття	Практичні заняття	Індивідуальні заняття	Самостійна робота		Модульний контроль	Лекції	Семинарські заняття	Практичні заняття	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
Змістовий модуль I. Музичне мистецтво як засіб виховання	11		4				7			1				1	
Тема 1. Роль музики у формуванні духовної культури особистості. Основні форми музичної діяльності			2				2			1				1	
Тема 2. Історико-педагогічний аспект музичного виховання дітей засобами хорового співу			2				5								
Змістовий модуль II. Методи вокальної роботи в дитячому хорі. Специфіка роботи з дитячими співочими голосами у різні періоди розвитку	43	2	21		3		17		10					3	
Тема 3. Дитячий голос і особливості його розвитку			2				2		1						
Тема 4. Будова, функціонування та фізіологічні особливості дитячого голосового апарату			2						1						
Тема 5. Методи визначення властивостей дитячого співочого голосу			1		1		6		1					1	
Тема 6. Класифікація співочих голосів, їх характеристика. Співацькі діапазони			2						1						
Тема 7. Вокально-хорові вправи та їх значення у формуванні співочих навичок дітей			3		1		6		1					1	
Тема 8. Основні питання постановки дитячого голосу			3		1				1						
Тема 9. Послідовність завдань у вокальній роботі з дітьми			2						1						
Тема 10. Методика роботи з дітьми молодшого домотаційного віку			2						1						
Тема 11. Методика роботи з дітьми старшого домотаційного віку			2						1						
Тема 12. Методика роботи з дітьми в мутаційний період. Охорона та гігієна дитячого співочого голосу			2				3		1					1	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Модульна контрольна робота № 1		2												
Змістовий модуль III. Організаційно-методичні засади роботи з дитячим хоровим колективом	20	2	8		2		8		1	6				1
Тема 13. Основні етапи створення дитячого хорового колективу			1				2							
Тема 14. Комплектування дитячого хорового колективу відповідно до основних вікових категорій			1							1				
Тема 15. Планування навчального процесу в хоровому класі. Ведення навчальної документації			2				6			1				1
Тема 16. Оптимальний режим занять. Види репетицій			1		1					1				
Тема 17. Організація навчально-творчого процесу в дитячому хорі. Методи навчання			1							1				
Тема 18. Основні аспекти організації навчально-виховної роботи			1							1				
Тема 19. Психолого-педагогічні аспекти роботи з дитячим хоровим колективом			1		1					1				
Модульна контрольна робота №2.		2								1				
Змістовий модуль IV. Методика виховання вокально-хорових навичок	24		9		3		12			4				3
Тема 20. Формування співочих навичок; співоче дихання			3		1		3			1				1
Тема 21. Звукоутворення і формування вірного співочого тону; резонатори			3		1		4			1				
Тема 22. Методи роботи над дикцією. Вплив дикції на якість звуку			2		1					1				
Тема 23. Аналіз типових недоліків академічного співу та методи їх подолання			1				5			1				2
Змістовий модуль V. Методика виховання вокально-слухових та вокально-технічних навичок	17	2	7		1		7			3				2
Тема 24. Методика відпрацювання прийомів голосоведіння: legato, non legato, staccato.			2				2			1				1
Тема 25. Засоби досягнення мелодійного строю та ансамблю			2				5			1				1
Тема 26. Ансамбль хору			3		1					1				
Модульна контрольна робота № 3		2												
ТЕРМІН ПОДАННЯ ВИКЛАДАЦЬКОГО ПРОЕКТУ														
Змістовий модуль VI. Методика розучування вокальних творів та вокально-хорового репертуару	18	2	5		3		8		1	5				3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Тема 27. Критерії підбору репертуару для дитячого хорового колективу різних вікових категорій			1		1		3			1				1
Тема 28. Розробка плану розучування вокально-хорового твору			1				2			1				1
Тема 29. Етапи розучування вокально-хорового твору			1				3			1				1
Тема 30. Робота над текстом вокально-хорових творів			1		1					1				
Тема 31. Робота над засобами художньої виразності у процесі розучування вокально-хорових творів			1		1					1				
Модульна контрольна робота № 4		2								1				
Змістовий модуль VII. Основи методики викладання предмету «Музичне мистецтво» у загальноосвітній школі	29		14		1		14			4				2
Тема 32. Основні принципи і зміст програми «Музичне мистецтво»			4				7			1				1
Тема 33. Методи вивчення і засвоєння програми			4							1				
Тема 34. Особливості форм і методів музичного виховання в інших країнах			4				4			1				1
Тема 35. Методична робота й підвищення педагогічної майстерності викладача			2		1		3			1				
Методи навчання:														
- проблемна лекція, - пояснення, - евристична бесіда, - показ, демонстрація.														
Методи контролю:														
- поточний: вибіркоче опитування, поточне тестування; - модульний (періодичний): модульна контрольна робота; - викладацький проект; - ІНДЗ (індивідуальне навчально-дослідне завдання): доповідь, реферат, тезисний конспект; - підсумковий контроль: диференційний залік.														

3. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Музичне мистецтво як засіб виховання

Тема 1. Роль музики у формуванні духовної культури особистості.

Основні форми музичної діяльності

Музичне виховання як засіб формування інтелекту, емоційної культури почуттів і моральності дитини. Поняття ідейно-емоційної та ідейно-психологічної основ музики. Музика – стимулятор активності сприйняття і мислення. Завдання музичного виховання: розвиток духовності, творчого потенціалу і художніх здібностей людини.

Необхідність створення умов для підвищення музичної культури дітей. Музичне виховання як складова частина художньої діяльності. Форми музичної діяльності. Слухання музики. Виховання художнього смаку. Творча виконавська діяльність (гра на музичних інструментах, участь в оркестрах, сольний, ансамблевий та хоровий спів, ритмічні рухи і танець тощо). Хоровий спів як засіб музично-естетичного та морально-етичного виховання. Виховання співочих навичок. Програми хорової музики. Розкриття її змісту через слово, поетичний текст, музичну інтонацію, тон. Колективний характер хорового співу. Пізнавальна діяльність (музична грамотність). Розширення кругозору та розвиток музичних здібностей учнів.

Тема 2. Історико-педагогічний аспект музичного виховання дітей засобами хорового співу

2.1. Формування та розвиток церковно-співочого мистецтва

Традиції народного співу в період Київської Русі. Виникнення нового мелодико-інтонаційного складу та самобутнього стилю виконання. Церковна музика XI ст. у Києво-Печерській лаврі, у Володимирі на Волині, в Перемишлі. Строчний спів. Реформа церковного співу. Багатоголосний спів на Україні в XVI ст. Виникнення партесного співу. Духовний навчальний заклад Києво-Могилянська академія. Видатні майстри багатоголосного хорового співу: М.П.Ділецький, М.С.Березовський, Д.С.Бортнянський, А.Л.Ведель.

2.2. Традиційні форми організації музично-співочого виховання дітей у XIX-XX ст.

Хоровий спів як основа співочого розвитку музичної культури. Професіоналізація навчання співу при монастирях, князівських дворах, співочих та братських школах. Приватні співочі школи. Спеціальна співоча школа у Глухові. Поширення форм масового музичного виховання та освіти у безкоштовних хорових класах і школах. Вокальна школа М.Глінки. Українські національні традиції співочого навчання дітей: спів без супроводу, багатоголосний спів. Включення церковного співу у систему загальноосвітнього навчання. Цифрова система педагога Є.Шеве. Методика літерної системи А.Н.Карасьова. Релятивна система.

Виникнення нової дисципліни – «слухання музики» Б.Л.Яворського. Методика співу у початковій школі (1913 рік). Методика співу А.Маслова. Розвиток прогресивних принципів вокально-хорової педагогіки.

2.3. Дитяче хорове виконавство на сучасному етапі: стан, проблеми, тенденції розвитку

Стан дитячого хорового виконавства у нових соціальних умовах: відкриття приватних шкіл, гімназій, ліцеїв. Масове музичне виховання дітей. Обов'язкові форми музичної освіти: уроки музики в загальноосвітній школі. Додаткові форми музично-хорового виховання і освіти: музичні школи, дитячі хорові студії, школи мистецтв, хорові колективи при центрах дитячої творчості, дитячі хорові театри тощо.

Активна концертно-виконавська та музично-просвітницька діяльність дитячих хорових колективів. Організація музичних фестивалів і творчих конкурсів, дитячих хорів. Розширення репертуарного діапазону і виконавських можливостей дитячих хорів. Духовна музика в репертуарі сучасних дитячих хорових колективів.

Змістовий модуль II. Методи вокальної роботи в дитячому хорі.

Специфіка роботи з дитячими співочими голосами у різні періоди розвитку

Тема 3. Дитячий голос і особливості його розвитку

Голосовий апарат. Органи дихання: легені з дихальними шляхами, дихальні м'язи, гортань з голосовими складками, артикуляційний апарат, сукупність резонаторів. Етапи розвитку дитячого голосу:

- 1) 5-6 – 9-10 років: молодший домутаційний вік;
- 2) 9-10 – 12-13 років: старший домутаційний вік;
- 3) 12-13 – 15-16 років: період мутації.

Етапи розвитку співочого голосу дитини, пов'язані із загальним фізичним і нервово-психічним розвитком дітей. Особливості індивідуального підходу у перехідний період росту дитини. Розвиток гортані з трьох до вісімнадцяти років.

Тема 4. Будова, функціонування та фізіологічні особливості дитячого голосового апарату

Будова голосового апарату. Розташування легенів відносно діафрагми. Будова і функція легенів, бронхів, горла і трахеї. Гортань та її функціональне значення в голосовому апараті. Персноподібний, щитоподібний та черпалоподібний хрящі гортані, їх участь у голосоутворенні. Важливість щито-черпалоподібних м'язів, що здійснюють внутрішнє натягування голосових складок. Особливість розташування волокон голосових м'язів.

Верхні резонатори, артикуляційний апарат. Їх розташування і функція (глотка, рот, носова порожнина, лобові пазухи, черепний звід). Тверде і м'яке піднебіння, їх розташування. Значення м'якого піднебіння у

збільшенні резонаторної порожнини. Взаємозв'язок роботи всіх частин голосового апарату.

Тема 5. Методи визначення властивостей дитячого співочого голосу

При визначенні індивідуальних вокальних даних дитини необхідно виявити:

- діапазон,
- тембр,
- «примарні» звуки,
- здатність витримувати теситуру,
- перехідні регістрові тони.

Основні властивості дитячого співочого голосу:

1. Звуковисотний діапазон.
2. Динамічний діапазон на різній висоті голосу.
3. Плавні регістрові переходи.
4. Рівність на різних голосних.
5. Ступінь напруженості.
6. Вокальна позиція.
7. Якість дикції: чіткість, змістовність, грамотність.
8. Тембр: насиченість обертонами, якість вібрато, польотність і дзвінкість.
9. Виразність виконання.

Важливі умови вокально-хорового навчання дітей:

- наявність задовільних вокальних і музичних даних: співочий голос, музичний слух, пам'ять, почуття ритму, відсутність мовних дефектів;
- здоровий голосовий апарат.

Тема 6. Класифікація співочих голосів, їх характеристика.

Співацькі діапазони

Властивості дитячого голосу молодшого віку (7-10 років): фальцет; вібрація країв голосових складок.

Виникнення грудного регістру у дітей після 11 років.

Механізм утворення звуку у дівчаток. Механізм утворення звуку у хлопчиків. Розширення діапазону за рахунок відтворення звуків головним і змішаним регістрами. Удосконалення змішаного типу звукоутворення.

Типові діапазони для дітей підліткового віку.

Поняття теситури для визначення зручності виконання. Теситура – висотне положення звуків у творі відносно діапазону голосу.

Тема 7. Вокально-хорові вправи та їх значення у формуванні співочих навичок дітей

Вокально-хорові вправи як необхідна умова вироблення навичок співочого дихання, звукоутворення та дикції. Відбір виконавських прийомів та виражальних засобів, які забезпечують найбільшу відповідність відтвореного звучання його попередньому внутрішньому слуханню.

Завдання системи вокально-хорових вправ:

- виховання свідомого ставлення учнів до тих навчальних завдань, які ставляться у процесі вправ;
- поступове і послідовне ускладнення навчальних завдань;
- виховання наполегливості й волі в подоланні труднощів;
- виховання в учнів довільної уваги у процесі вправ, а також використання в педагогічному процесі мимовільної уваги;
- різноманітність завдань, переключення уваги учнів у процесі вправ з однієї задачі на іншу, охоплення комплексу завдань;
- необхідність регулярної, послідовної роботи.

Тема 8. Основні питання постановки дитячого голосу

Сутність комплексної методики музично-співочого виховання дітей Д.Е.Огородного. Зміцнення дитячої психіки, стабілізація нейрофізіологічних процесів дитини шляхом одночасного включення в роботу його голосового апарату і кистей рук. Пластичне інтонування.

Фонопедичний метод В.В.Ємельянова. Розвиток показників співочого голосоутворення. Введення ігрового компоненту «Розвиваючі голосові ігри» для виконання артикуляційних, фонетичних та інтонаційних завдань. Усунення нерівномірності розвитку голосового апарату і голосової функції. Розвиток доцільного використання гортані.

Методична система З.Кодая. Поєднання співочої діяльності з різноманітними рухами, плесканням у долоні, ритмічним акомпанементом, іграми тощо.

Методика К.Орфа «Шульверк. Музика для дітей» («навчання в дії»). Імпровізаційне музикування в концепції К.Орфа.

Тема 9. Послідовність завдань у вокальній роботі з дітьми

Порядок і послідовність навчальних завдань у вихованні вокально-хорових навичок.

Обсяг і порядок навчальних завдань у дитячому хорі:

1) Вироблення навичок співочого дихання. Робота над унісоном, ансамблем в одноголосному хоровому співі.

2) Вирівнювання, округлення звучання голосних, розвиток мікстового звучання, згладжування регістрів. Продовження роботи над навичками ансамблю, унісонного співу в хорі.

3) Робота над дикцією. Робота над єдністю тембрового звучання. Поглиблення і закріплення навичок хорового ансамблю.

4) Вироблення навичок двоголосого співу.

5) Вироблення рухливості голосу, чіткого і легкого виконання дрібних тривалостей.

6) Вироблення енергійного повного forte і м'якого, звучного piano.

7) Вироблення навичок точного інтонування при русі голосів по напівтонам.

8) Вироблення навичок триголосного співу.

Тема 10. Методика роботи з дітьми молодшого домутаційного віку
Молодший домутаційний вік дітей (7-10 років). Однорідність голосів хлопчиків і дівчаток (майже всі є дискантами).

Властивості голосів молодшого домутаційного віку. Характеристика звукоутворення.

Робота з дітьми молодшого домутаційного періоду. Одночасність дихання як основа одночасності атаки звуку і вступу. Залежність звуку і тембрового забарвлення від резонаторів. Артикуляція голосних. Робота органів мови: губ, язика, м'якого піднебіння, голосових складок. Розвиток артикуляційного апарату в дітей молодшого віку.

Особливості вимови при співі: наспівність голосних, вміння їх округляти, швидке і чітке вимовляння приголосних.

Тема 11. Методика роботи з дітьми старшого домутаційного віку

Старший домутаційний вік дітей (10-13 років). Поява в голосах дітей ознак грудного звучання. Три реєстри в діапазоні співочих голосів дітей цього віку (головний; змішаний центральний; грудний).

Властивості голосів старшого домутаційного віку. Зв'язок діапазону з силою голосу. Особливості роботи на різних ділянках діапазону в дітей старшого домутаційного віку.

Тема 12. Методика роботи з дітьми в мутаційний період. Охорона та гігієна дитячого співочого голосу

Ознаки, що характеризують наступ мутаційного періоду:

- значне поліпшення голосу у хлопчиків, труднощі у співі верхніх нот діапазону;
- поява в голосі сипоти, скрипучості;
- фальшивий спів (чого раніше не було);
- втрата рівності звучання, наспівності, дзвінкості голосу;
- значна зміна діапазону: у дівчаток зниження на один-два тони, у хлопчиків на октаву і більше.

Тривалість мутації у хлопчиків і дівчаток. Зміни у діапазоні та тембрі дівчат і юнаків. Запобіжні заходи при перших ознаках мутації. Робота над вокальними вправами. «Санітарні правила» співу. «Концентричний» метод розвитку голосу М.І. Глінки.

Змістовий модуль III. Організаційно-методичні засади роботи з дитячим хором колективом

Тема 13. Основні етапи створення дитячого хорового колективу

Основні етапи створення дитячого хорового колективу: підготовчий, початковий, навчально-творчий. Початок організації хорового колективу – набір майбутніх співаків. Приймальні вимоги.

- виконання пісні за своїм вибором без музичного супроводу (від різних звуків);

- повторення голосом поспівок, зіграних педагогом на інструменті, на який-небудь склад, для визначення музичної пам'яті дитини;
- необхідність точніше визначити характерні риси кожного голосу у старших дітей – сопрано (дисканту) або альтя;
- діапазон голосу;
- тембр;
- «примарні» звуки;
- здатність витримувати теситуру;
- перехідні реєстрові тони;
- прочитання вірша, байки, прози;
- показ хореографічних даних (станцювати будь-який танець).

Тема 14. Комплектування дитячого хорового колективу відповідно до основних вікових категорій

Три групи дитячих голосів у хорі:

1) Дитяча, від наймолодшого віку до 10-11 років (молодший шкільний вік). Характерні риси. Особливості репертуару. Закладення початкових навичок співу: інтонування, вокальна техніка, почуття ансамблю.

2) Діти від 11-12 до 13-14 років (середній шкільний вік). Перші ознаки грудного звучання. Розширення діапазону. Розвиток тембру у дівчаток і хлопчиків. Включення до репертуару 2-3-голосних творів гармонічного складу, нескладних поліфонічних творів.

3) Діти від 14 до 16 років. Поєднання елементів дитячого звучання з елементами дорослого. Виявлення індивідуального тембру. Розширення діапазону до 1,5 – 2 октав. Введення до репертуару старших хорів творів різних стилів і епох.

Тема 15. Планування навчального процесу в хоровому класі.

Ведення навчальної документації

Планування навчально-виховного процесу, ведення навчальної документації – основа успішної роботи в хоровому колективі.

Календарний та робочий плани хорового колективу. Суворе дотримання принципів доступності й послідовності. Необхідність поточного і перспективного планування репертуару.

Журнал успішності та відвідування як обліковий документ. Охайне і систематичне ведення журналу. Ведення документації про виховну роботу в хоровому класі (журнал керівника дитячого хору, план виховної роботи, звіт за півріччя і навчальний рік).

Підготовка звіту і аналітичної документації про роботу хорового колективу.

Розробка сценарних планів.

Тема 16. Оптимальний режим занять. Види репетицій

Режим занять. Гігієнічні умови роботи хору. Приміщення для проведення репетицій. Вимоги для облаштування репетиційного

приміщення. Правильне розташування дітей та диригента під час занять. Суворі дисципліна і контроль за відвідуваністю як необхідна умова успішної роботи.

Тема 17. Організація навчально-творчого процесу в дитячому хорі.

Методи навчання

Розвиток музично-творчих здібностей учнів в умовах дитячого хорового колективу. Основні завдання навчально-творчого процесу в дитячому хорі.

Методи навчання:

- словесний (пояснення, розбір, аналіз музичного матеріалу);
- наочний (показ, демонстрація окремих частин і всього твору);
- практичний (відтворюючі та творчі вправи, ділення цілого твору на більш дрібні частини для детальної проробки та подальша організація цілого репетиційного заняття);
- слухання записів видатних хорових колективів та відвідування концертів;
- застосування індивідуального підходу до кожного учня з урахуванням вікових особливостей і рівня підготовки, орієнтація на здійснення всебічного розвитку особистості кожної дитини.

Тема 18. Основні аспекти організації навчально-виховної роботи

Основні аспекти організації навчально-виховної роботи:

- організаційний: режим і порядок роботи хорового колективу, умови для забезпечення навчального процесу;
- мотиваційний: основне завдання – захоплення школярів хоровими заняттями, прищеплення інтересу до музично-хорового виконавства, створення сприятливої творчої атмосфери та емоційного клімату в дитячому хоровому колективі в поєднанні з обґрунтованою вимогливістю педагога-хормейстера; вивчення різноманітного художньо-значимого і доступного хорового репертуару; наявність концертних виступів;
- методичний: доцільне методичне забезпечення навчального процесу; засвоєння вокально-хорових навичок; увага до розвитку та охорони дитячого голосу.

Тема 19. Психолого-педагогічні аспекти роботи з дитячим хоровим колективом

Потужний психологічний ефект хорового співу. Характер психологічних контактів учасників хору, зумовлений здатністю кожного учасника оцінити в іншому його «Я», його мотивацію, ціннісні орієнтації, інтереси, запити.

Необхідність почуття колективізму, забезпечення його ступенем взаємної довіри один до одного, взаємною повагою, творчою підтримкою співаків один одного тощо.

Психологічний вплив хорового диригента на колектив.

Вплив занять в хорі на розвиток пам'яті, духовно-емоційної сфери дітей.

Змістовий модуль IV. Методика виховання вокально-хорових навичок

Тема 20. Формування співочих навичок; співоче дихання

Дихання як вихідний момент хорового співу. Співацька постановка. Засоби дихання. Змішане (грудочеревне) дихання.

Послідовність неспівочого дихання: вдих; видих; відпочинок.

Послідовність організованого дихання для співу: вдих; зупинка; видих. Вправи для розвитку дихання.

Три типи дихання: повне дихання; напівдихання; «ланцюгове» дихання.

Тема 21. Звукоутворення і формування вірного співочого тону; резонатори

Робота над красивим, виразним звучанням окремих голосів та всього хору. Якість хорового строю.

Культура звуку визначається рядом факторів, таких як:

- а) ступінь володіння диханням;
- б) ясність тембру кожної хорової партії та хору в цілому;
- в) манера співу (округлення та прикриття звуку);
- г) дикційна свобода та чіткість;
- д) засоби звуковедення.

Формування співацького звуку за умов середньої сили гучності та помірної вдиху.

Тембр – забарвлення звуку, завдяки якому відрізняються звуки однієї й тієї ж висоти у виконанні різних голосів. Фактори утворення тембру. Резонатори – частина голосового апарату, що надає слабкому звуку гучності і характерного тембру. Резонатори нижні (грудні) та верхні (головні). Робота зі співаками над виробленням високої співочої позиції (фіксація положення гортані, язика, м'якого піднебіння).

Тема 22. Методи роботи над дикцією. Вплив дикції на якість звуку

Дикція як категорія вокально-ансамблевої техніки, пов'язаної із звукоутворенням. Робота над дикцією, розвитком артикуляційного апарату в хористів.

Роль коротких вправ у вихованні грамотного звукоутворення та манери співу. Вироблення рівного звуку, правильного формування голосних, досягнення чистоти дикції, технічної рухливості голосу.

Спеціальні вправи для тренування артикуляційного апарату.

Тема 23. Аналіз типових недоліків академічного співу та методи їх подолання

Занижене, фальшиве звучання хору як наслідок слабкого дихання, а підвищене – навпаки, напруженого, форсованого. Робота над диханням у хорі на звуці й без участі голосових складок.

Засвоєння «ланцюгового» дихання. Робота над рівністю хорového звучання зі збереженням індивідуальних особливостей голосів, досягнення єдиного певного тембрового колориту. Пов'язаність тембру з інтонацією. Обов'язковість однотипової атаки в хорі, бо вади неодночасної атаки – незібраність, шумові призвуки, «підїзди» – призводять до поганого інтонування. Специфіка мікстового звучання у хорі. Мікст – мішаний регістр, перехідний між грудним та головним. Робота над вирівнюванням регістрів та технікою прикриття звуку.

Змістовий модуль V. Методика виховання вокально-слухових та вокально-технічних навичок

Тема 24. Методика відпрацювання прийомів голосоведіння: legato, non legato, staccato

Залежність культури звуку від різних форм звуковедення (інтонаційних сполучень співацьких звуків, злиття їх у фрази, речення, періоди тощо).

Legato (іт. – зв'язно, зливо) як найскладніший вид звуковедення, який вимагає повсякденного та посиленого тренування всіх учасників хору.

Non legato (іт. – не зв'язно, не зливо) є музичним штрихом, протилежним legato. Характеризується розмежованістю кожного звуку мелодії. Робота над non legato у хорі.

Іншою важливою формою звуковедення є staccato (іт. – уривчасто, відокремлено). Вироблення навичок staccato у дитячому хорovому колективі.

Тема 25. Засоби досягнення мелодійного строю та ансамблю

Стрій – основа хорového співу. Поняття мелодійного (горизонтального) та гармонійного (вертикального) строю. Стрій в умовах вільного інтонування. Правила інтонування інтервалів. Інтонування повторюваних звуків та мелодійних зворотів. Правила інтонування інтервалів та застосування їх при вивченні хорových партій. Вирівнювання тембрів. Вироблення єдиної манери співу. Ладово-слухова основа інтонування. Інтонування шаблів мажору та мінору. Уміння співати діатонічні та хроматичні півтони – основний фундамент, на якому будується чисте інтонування.

Тема 26. Ансамбль хору

Ансамбль хору – це художня єдність, повна узгодженість усіх компонентів хорového звучання. Вокальний, ритмовий, динамічний, природний та штучний, унісонний, гармонічний, поліфонічний ансамблі. Частковий ансамбль. Загальний ансамбль. Обумовленість ансамблю теситурними умовами, різноманітністю фактури, типом об'єднання голосів. Природний ансамбль. Термін «штучний ансамбль» – оперування різними теситурними умовами й регістрами окремих хорových партій.

Формування навичок співу а cappella як метод вироблення навичок точного інтонування та урівноваження хорových партій.

Змістовий модуль VI. Методика розучування вокальних творів та вокально-хорového репертуару

Тема 27. Критерії підбору репертуару для дитячого хорového колективу різних вікових категорій

Урахування принципу єдності виховання і навчання при доборі репертуару. Основні принципи підбору репертуару – систематичність та послідовність (від простого до складного).

Дві групи завдань репертуару:

1. Виховання учасників хору в процесі хорových занять.
2. Розвиток різних сторін музичного слуху (зуквисотного, тембрового, ритмічного, динамічного) в нерозривному зв'язку зі співочим інтонуванням.

Етапи підбору репертуару для дитячого хорového колективу різних вікових категорій:

- визначення змісту твору, особливостей його художнього образу, сили його впливу на дитину;
- виявлення жанру, форми, структури, особливостей драматургії, фразування, тривалості звучання з урахуванням різних вікових груп хору;
- аналіз твору в плані з'ясування труднощів у зуквисотному аспекті (виразність мелодики, характер інтервальної послідовності, діапазон, лад, особливості гармонійної побудови хорovої партитури і супроводу);
- аналіз твору в тембровому відношенні, виявлення особливостей виражальних засобів, вплив на характер звучання елементів твору, його теситури, зуквисотних компонентів, ритмічного малюнку, динаміки, штрихів, поетичного тексту тощо;
- визначення загальної виконавської трактовки твору.

У репертуар повинні входити твори як сучасних композиторів, так і твори вітчизняних та зарубіжних класиків, народні пісні.

При відборі репертуару слід враховувати співвідношення кількості творів зі ступенем труднощів їх виконання, дотримуватися рівноваги художнього і технічного.

Тема 28. Розробка плану розучування вокально-хорового твору

План розучування того чи іншого вокально-хорового твору визначається рядом умов, основними з яких є:

- 1) Рівень виконавської майстерності співака чи хорового колективу.
- 2) Особливості обраного для інтерпретації твору.
- 3) Специфіка попередньо розробленого виконавського плану.
- 4) Строк, відведений на засвоєння співаком чи хором даного твору.

Вміння працювати з хором чи співаками окремо; у найкоротший строк та з найменшою затратою сил досягти найкращих художніх і технічних результатів.

Тема 29. Етапи розучування вокально-хорового твору

Етапи розучування твору з хором: засвоєння вокально-технічної сторони та робота над створенням художнього образу. Обидва аспекти тісно взаємопов'язані, складаючи єдине ціле.

На початку репетиції необхідно дати колективу ладотональний настрій (проспівати гаму, інтервали, тризвуки з розв'язанням в основну тональність). При цьому слідкувати за правильним формуванням звуку, чистотою інтонування, ансамблевою злагодженістю як кожної партії, так і всього хору.

Розказати про композитора, його творчу стилістику, про автора тексту. Ознайомити хористів з музикою, програючи її на фортепіано.

У залежності від ступеня складності хорового твору існують два способи його розучування:

- по партіях;
- усім хором.

Тема 30. Робота над текстом вокально-хорових творів

Робота над художнім образом хорового твору – це робота над словом, поетичною основою твору. Осмислення поетичного тексту в хоровому творі. Роль слова у процесі звукоутворення.

Робота над словом у хорі:

- 1) Співоча мова повинна бути розбірливою, володіти дикційною чіткістю.
- 2) Орфоепічно правильна вимова.
- 3) Природна мова. Вміння співати чисті й редуковані голосні.
- 4) Виразна, тобто повинна містити елементи, що надають емоційності.
- 5) Вокальна, тобто побудована на рівних співочих голосних; чутна і звучна, тобто необхідна робота дихання, резонаторів.
- 6) Логічно обгрунтована, що передбачає точне вираження змісту фрази.

Етапи роботи над поетичним текстом.

Тема 31. Робота над засобами художньої виразності у процесі розучування вокально-хорових творів

Передача того чи іншого змісту в музиці вимагає певних художньо-виразних засобів, виконавських прийомів. До них відносяться: мелодія, фразування, цезура, нюанси, темп, дикція.

Мелодія – художньо-виразна і повна одноголосна послідовність звуків. Фразування – художньо-сміслові виділення музичних фраз для найбільш виразного розкриття виконавцем змісту твору. Цезура – грань між частинами музичного твору, коротка, ледве помітна пауза, що у співі супроводжується зміною дихання. Сприяє осмисленості музичного викладу. Нюанси – динамічні відтінки зміни звуку, тобто різні ступені сили звуку. Темп – швидкість виконання і характер руху музичної побудови твору, виражений в частоті чергування метричних часток. Дикція – ясність, чіткість виголошення тексту.

Змістовий модуль VII. Основи методики викладання предмету «Музичне мистецтво» у загальноосвітній школі

Тема 32. Основні принципи і зміст програми «Музичне мистецтво»

Професійні вимоги до вчителя музики. Основні завдання уроків музики в загальноосвітній школі – прищеплення школярам інтересу і любові до музичного мистецтва, формування в них естетичних критеріїв музичної культури, вміння слухати, чути і виконувати музичні твори різних жанрів і стилів.

Урок музики як цілісний процес, що поєднує різні види музичної діяльності школярів в єдину систему. Музично-педагогічна концепція Д.Б.Кабалевського.

Знайомство з основними положеннями програми, аналіз музично-педагогічної концепції та методів викладання музики у школі.

Сприйняття як основа музичного мистецтва у всіх його проявах.

Цілісність уроку – об'єднання єдиною темою. Принцип тематизму. «Пісня, танець, марш» – найпоширеніші масові демократичні жанри музики.

Тема 33. Методи вивчення і засвоєння програми

Метод «забігання» вперед і «повернення» до пройденого матеріалу – метод перспективи і ретроспективи, пов'язаний із завданнями передбачення й умінням бачити раніше пройдене в нових умовах:

- засвоєння нової теми на знайомому матеріалі стає більш легким;
- пройдений матеріал досягає більш високого рівня нової теми;
- підкреслюється єдність і безперервність процесу оволодіння музичною культурою.

Метод узагальнення: кожен новий крок спирається на попередній досвід, що дає можливість накопичення вражень і узагальнення матеріалу самими дітьми.

Гра – найцінніший елемент уроку в молодших класах, що робить процес навчання не тільки логічно зрозумілим, але й емоційно захоплюючим.

Принцип побудови уроку:

- емоційна насиченість уроку, відчуття емоційного контакту з учнями;
- організований початок уроку (вхід дітей до класу і вихід з нього під музику);
- формування навичок уважного слухання музики;
- домашнє завдання – розширення музичних вражень, накопичення живого слухового досвіду.

Тема 34. Особливості форм і методів музичного виховання в інших країнах

Досягнення в галузі музичного виховання в Угорщині, пов'язані з ім'ям Золтана Кодая. Його метод «Тоніка соль – фа», а також релятивна сольмізація та ручні знаки.

Методи музичного виховання в Болгарії. Метод «стовбиці», розроблений Борисом Тривковим.

Методика дитячого і юнацького виховання К.Орфа. Початкова школа музичності, попереднього спеціального навчання музиці.

Естетичне виховання в Японії, засноване на прагненні прищепити дітям любов до краси навколишньої природи. Навчання співу на ладівій основі, знайомство з тривалостями нот, опанування навичок ритмічного двоголосся, що створює основу для навичок хорового двоголосся. Широке використання сучасних технічних засобів.

Форми і методи хорового співу у школах Сполучених Штатів Америки. Велике поширення духових оркестрів, шкільних хорів. Увага до читання з листа, гри в ансамблі, імпровізації, широкого вивчення репертуару.

Методика музичного виховання у початкових школах Великої Британії. Застосування релятивної системи, розробленої Дж.Кервенном.

Тема 35. Методична робота й підвищення педагогічної майстерності викладача

Загальні методичні принципи роботи викладача:

1. Науковість.
2. Систематичність.
3. Зв'язок теорії з практикою.
4. Доступність.
5. Наочність.
6. Активність.
7. Свідомість.

8. Глибоке засвоєння знань.

Необхідність підвищення кваліфікації, вивчення передового досвіду та вміння творчо використовувати його у своїй діяльності. Використання позитивного досвіду роботи інших хорових диригентів та хорових колективів. Вивчення сучасних проблем методики, педагогіки та психології.

Формування навичок планування педагогічної роботи, ведення документації, складання навчальних планів та психолого-педагогічних характеристик на учнів хорового колективу.

Поняття «методична доповідь», «методична розробка», «реферат». Методичне забезпечення відкритого уроку з дитячим колективом. Включення до педагогічного репертуару дитячого хору творів сучасних композиторів, класиків, творів українських авторів – показник професійного росту керівника дитячого хору.

Підвищення диригентської майстерності. Участь в оглядах методичної роботи, узагальнення педагогічного досвіду, відкриті уроки, доповіді, демонстрація навчальних досягнень під час концертних виступів.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Основними формами організації навчальної діяльності студентів є лекція, лекція-ілюстрація, практичні заняття та самостійна робота студентів.

Курс «Методика викладання фахових дисциплін» містить наступні етапи навчальної діяльності:

- інформаційне забезпечення предмету та практикуми в умовах аудиторних занять;
- самостійна робота студентів з поглиблення набутих знань і навичок;
- діагностика та контроль знань та навичок, здобутих студентами.

Під час викладення основних теоретичних положень дисципліни потрібно поєднувати лекційні заняття зі співбеседами за темою. Теоретичний матеріал доцільно ілюструвати показом роботи викладача або наявними технічними засобами. Підвищенню ефективності навчального процесу, інтенсифікації форм та методів роботи на уроці сприятиме застосування таких форм та методів як колоквиуми, відкриті тематичні уроки та уроки-конкурси, уроки-спостереження, лекції-ілюстрації, проблемні лекції. Необхідно застосовувати технічні засоби навчання: комп'ютерні технології, аудіо- та відеотехніку.

Теоретичні положення основних тем програми закріплюються у процесі формування практичних навичок студентів. Практичні заняття слід проводити з використанням фрагментів уроків, імітуючи ігрові ситуації, з метою формування у студентів елементів самостійної педагогічної діяльності. Участь в ігрових ситуаціях вчить аналізувати, практично оцінювати свої дії та діяльність інших студентів, допомагає

зрозуміти значення тих чи інших навчальних ситуацій, дає уявлення про планування педагогічного процесу, що сприяє підвищенню творчої активності студентів при опрацюванні навчального матеріалу.

Володіння теоретичними основами фахової методики необхідно поєднувати з тими практичними навичками, які студент набуває на уроках хорового класу та під час самостійних занять з хорових дисциплін; використовувати у своїй роботі посібники, періодичні видання та збірники, що висвітлюють проблеми навчання у хоровому класі, музичної та загальної педагогіки та психології.

Поєднання теорії з елементами педагогічної практики допоможе викладачеві здійснювати контроль та об'єктивно оцінювати знання студентів з курсу.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Професія викладача вимагає розвитку таких якостей як активність і креативність, здатність до постійного вдосконалення, самодисципліни, самоконтролю і саморозвитку.

Самостійна робота студента (СРС) як форма організації навчального процесу – це навчальна діяльність студента, яка планується, виконується за завданням під методичним керівництвом і контролем викладача, але без його прямої участі.

Найважливіша *мета* самостійної роботи – розвиток самостійного мислення студентів, що вимагає від них творчої ініціативи, бачення нових комбінацій, здатності до індивідуального прийняття рішень, а також розв'язування різних проблем перед прийняттям рішень, навичок самостійної навчально-пошукової роботи.

Форми самостійної роботи студента:

- вивчення методичної літератури та навчальних посібників за окремими питаннями курсу;
- виконання практичних завдань:
 - а) відвідування та аналіз уроків з фаху;
 - б) самостійний пошук аудіо- та відеоматеріалів;
 - в) підбір інструктивного матеріалу та художнього репертуару для дитячого хорового колективу;
 - г) розробка схем, таблиць та методичних карток до окремих тем шкільної програми.
- виконання творчих завдань по вивченню музичних прикладів:
 - а) аналіз вокально-хорових творів (характер твору, стиль, гармонійний аналіз, структура, прийоми звукодобування тощо);
 - б) робота з інструктивним матеріалом;
 - в) читання хорових партитур;
 - г) оволодіння мінімумом педагогічного репертуару дитячого хору.

Керований процес самостійної діяльності студентів складається з наступних *компонентів*: планування; виконання; контроль; корекція, самоконтроль.

1. Планування самостійної роботи передбачає:

- постановку мети, завдань самостійної навчальної діяльності;
- раціональний розподіл часу;
- організацію самостійної діяльності за наданим викладачем планом.

2. Виконання самостійної роботи містить в собі:

- опрацювання навчального матеріалу;
- виконання завдань самостійної роботи;
- вирішення поставлених навчальних завдань.

3. Контроль та корекція самостійної роботи пропонують:

- виконання завдань для самоперевірки, самоконтролю та самоаналізу;
- співвідношення із загальноприйнятими нормами;
- оцінювання викладачем звітних матеріалів;
- оцінка якості самостійної діяльності студентів;
- представлення студентами виконаних індивідуальних завдань.

Обсяг самостійної роботи визначається з урахуванням мінімальних витрат на підготовку завдання, з опорою на методичну доцільність та творчу активність студентів.

Формою позааудиторної індивідуальної роботи студента навчально-дослідницького характеру є індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) та інші форми науково-дослідної роботи студентів.

Види ІНДЗ:

- тезисний конспект;
- доповідь або реферат за однією із запропонованих тем.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Одним із головних факторів якісного рівня освіти, який задовольняє потреби майбутніх спеціалістів в інтелектуальному і професійному розвитку, є науково-дослідна робота студентів, що здійснюється шляхом виконання індивідуальних навчально-пошукових завдань дослідницького характеру (ІНПЗ).

Керування процесом науково-дослідної діяльності здійснюється у таких формах:

- проведення індивідуальних консультацій;
- перевірка та допомога у виконанні індивідуальних навчально-пошукових завдань.

Види індивідуальних навчально-пошукових завдань:

- аналіз та систематизація матеріалів опрацювання навчально-методичної літератури;
- складання тез;
- підготовка інформаційних повідомлень;

- написання доповідей, рефератів;
- виконання теоретично-виконавського аналізу творів;
- творчі завдання з пошуку нових джерел інформації та аудіо- й відеоматеріалів.

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ТА КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Діагностика якості знань з дисципліни «Методика викладання фахових дисциплін» здійснюється шляхом модульного оцінювання.

Модульне оцінювання передбачає визначення рівня підготовки учня за конкретним матеріалом, пройденим на певному етапі навчання.

Складові модульного оцінювання: поточний, модульний (періодичний) контроль, самостійна робота, підсумковий контроль та державна атестація.

Поточний контроль здійснюється безпосередньо на заняттях з періодичністю не більш ніж через два, три уроки в межах розкладу навчальних занять. Форми поточного контролю: вибіркоче опитування, поточне тестування.

Оцінювання *самостійної роботи* проводиться з метою визначення рівня самостійності мислення та творчої ініціативи студентів.

Модульний (періодичний) контроль проводиться у формі модульних контрольних робіт за певним модулем дисципліни.

Модульні контрольні роботи (№ 1-4) проводяться у формі письмового вирішення тестових завдань та виконання практичного завдання з теоретично-виконавського аналізу хорового твору. Максимальна кількість балів за виконання однієї МКР – 10.

Підсумковий контроль – диференційний залік – підсумовує результати навчальної діяльності студентів протягом усього курсу навчання.

Державна атестація студента – це визначення фактичної відповідності рівня освітньої (кваліфікаційної) підготовки студента вимогам освітньої (кваліфікаційної) характеристики.

Державна атестація студента здійснюється після завершення ним навчання у вищому закладі освіти на певному освітньо-кваліфікаційному рівні.

Курс методики виноситься у комплексі з іншими дисциплінами на державний тестовий екзамен з дисципліни «Основи педагогіки і психології та методика викладання фахових дисциплін».

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання:

Диференційний залік, який включає у себе відповідь на теоретичні запитання та виконання практичного завдання з вивчення вокально-хорового репертуару – теоретично-виконавський аналіз хорового твору, обраного екзаменатором із запропонованого списку вокально-хорового педагогічного репертуару.

Оцінювання знань, умінь і навичок студентів на заліку здійснюється за наступними *критеріями*:

Кількість балів	Критерії оцінювання
18	<i>Теоретична підготовка</i>
3 бали	- розуміння предмету, мети і основних завдань методики;
3 бали	- знання навчального матеріалу, вільне оперування основними поняттями, термінами і визначеннями;
3 бали	- володіння сучасними прийомами та методами навчально-виховної роботи в хоровому класі;
3 бали	- вміння аналізувати, порівнювати і співставляти вивчені явища;
3 бали	- здатність до творчого використання знань у конкретній педагогічній ситуації;
3 бали	- володіння риторикою і культурою професійного мовлення.
12	<i>Практична підготовка</i>
3 бали	- вміння організувати та планувати навчальну діяльність;
3 бали	- вміння аргументовано обрати засоби, прийоми й методи розвитку вокально-хорових навичок;
3 бали	- здатність застосовувати спеціальні знання, навички і компетенції в реальній педагогічній ситуації;
3 бали	- застосування прийомів самоконтролю за виконанням завдання.

5. Орієнтовні завдання до підсумкового контролю

1. Орієнтовний перелік питань:

1. Основні етапи теоретично-виконавського аналізу хорового твору.
2. Урок як основна форма навчально-виховної роботи з дитячим хоровим колективом.
3. Основні методи проведення уроку.
4. Предмет «Методики».
5. Основні вимоги до учителя фахових дисциплін.
6. Планування та методика проведення занять.
7. Особливості звукоутворення в дитячому хорі.
8. Методи вивчення вокально-хорового твору з дітьми молодшої вікової групи.
9. Основні принципи постановки диригентського апарату.
10. Методика визначення і розвитку вокально-виконавських здібностей.
11. Виховання сценічної культури.
12. Основні етапи роботи над хоровим твором.
13. Початкове музичне виховання вокально-слухових навичок.
14. Специфіка вокально-хорового репертуару на початковому етапі навчання.
15. Методика вивчення інструктивного матеріалу.
16. Формування навичок читання хорових партитур.
17. Робота над звукодобуванням у дитячому хорі.
18. Методика комплектування дитячого хорового колективу відповідно до вікових категорій.
19. Основні принципи організації навчально-виховної роботи в хоровому колективі.
20. Ведення навчальної документації як основа результативної роботи з дитячим хором.
21. Методика аналізу відкритого уроку з викладання фахових дисциплін.

2. Орієнтовний репертуарний список:

Твори для одноголосного хору:

1. Лисенко М. Ой ходила дівчина бережком. // «Молодоці. Збірка танків та веснянок. Збірка народних пісень в хоровому розкладі». – К.: Музична Україна, 1990.
2. Лисенко М. Ой весна-весняночка. // Збірка народних пісень в хоровому розкладі. – К.: Музична Україна, 1990.
3. Поклад І. Моя Україно. // Зб. Ткач М. Лебедині сурми. – К., 1987.
4. Українська народна пісня «Ой на горі льон, льон». // Зб. «Полинула чечіточка». – К., 1991.
5. Глінка М., вірші Забіли В. Не шебечи, соловейко // Зб. «Репертуар начинающего певца». – М., 1976.

6. Українська народна пісня «Лугом іду коня веду». // Зб. Заспіваймо пісню веселеньку». – К., 1991.
7. Філіпенко А. Зацвіла в долині. // «Зоре моя вечірняя», збірка хорових творів та пісень на вірші Т.Г. Шевченка. – К., 1988.
8. Степовий Я. Вітер в гаї не гуляє. // Зоре моя вечірняя», збірка хорових творів та пісень на вірші Т.Г. Шевченка. – К., 1988.
9. Чембержі М. Коні-місяці. // Екзерсиси. – К.: ДМЦ НЗКМ, 2003.
10. Чембержі М. До побачення, літо! // Екзерсиси. – К.: ДМЦ НЗКМ, 2003.

Твори для двоголосного хору:

1. Українська народна пісня. Обр. Верьовки Г. Рибалка молоденький. // Зб. «Вокальні ансамблі». – К., 1970.
2. Українська народна пісня. Обр. Верьовки Г. Тихо над річкою. // Зб. «Вокальні ансамблі». – К., 1970.
3. Лисенко М. Та орав мужик край дороги. // Зб. народних пісень в хоровому розкладі. – К.: Музична Україна, 1990.
4. Варламов О. Горные вершины. // Зб. «Сборник хоровых произведений». – М.-Л., 1964.
5. Шуман Р. Вечерняя звезда. // Зб. «Сборник хоровых произведений». – М.-Л., 1964.
6. Брамс І., Обр. Цахе А. Колискова. // Зб. «Вокальні ансамблі». – К., 1970.
7. Бах І.С. Весенняя песня. // Зб. «Хоры зарубежных композиторов». – М., 1974.
8. Моцарт В.А. Запылал восток зарею. // Зб. «Хоры зарубежных композиторов».
9. Алябьев О. Зимняя дорога. // «Сборник хоровых произведений». – М.-Л., 1964.
10. Мамайчук І. Пісня стала долею. // Зб. «Пісня долею вишивала». – К., 1991.

Твори для триголосного хору:

1. Українська народна пісня, обр. Леонтовича М. Тиха вода. // Зб. Леонтович М. «Хорові твори». – К., 1961.
2. Українська народна пісня «Ой під горою». // Зб. «Полинула чечіточка». – К., 1991.
3. Муз. С.Соснина, сл. А.Фета «Чудная картина» // Репертуар детской хоровой студии «Веснянка». – М., Музыка, 1987.
4. Муз Х.В.Глюка, укр. Текст Л.Горлача «Свято хору» // Зб. Для дітей середнього шкільного віку. – Вип.1. – К.: Музична Україна, 1980.
5. Свято хору. Муз. Д.Бортнянського, укр. текст Л.Горлача «Славу співаєм» // Свято хору. – Вип.1. – К.: Музична Україна, 1980.
6. М.Лисенко. Про Морозенка. / Збірка народних пісень в хоровому розкладі. – К., Музична Україна, 1990.
7. Українська народна пісня. Обр. Беззубова Г. Стоїть гора високая.
8. Хромушин О. Гори мої. // Зб. «У ріднім краю». – К., 1986.

9. Брамс І. Ночной костер. // Зб. «Пение в школе». – М., 1974.
 10. Українські народні пісні в обр Лобка В. Ой маю я чорні брови. По садочку ходжу. Ой, ти місяшо // Зб. «Українські народні пісні». – К., 1975.

Для отримання додаткової кваліфікації «викладач фахових дисциплін» студенти спеціальності «Народна художня творчість» складають комплексний тестовий екзамен з дисципліни «Основи педагогіки і психології, методика викладання фахових дисциплін» під час державної атестації.

6. Орієнтовні завдання до державного комплексного тестового екзамену з дисципліни «Основи педагогіки і психології, методика викладання фахових дисциплін»

Завдання до державного комплексного екзамену № 1

1. Теоретична частина

Виконати тести з дисциплін «Основи педагогіки та психології», «Методика викладання фахових дисциплін». Тести додаються.

2. Практична частина

Передбачає презентацію учасником навичок організації і проведення уроку в початковій школі та виконання практичного завдання з вивчення вокально-хорового репертуару.

2.1. Представити на вибір:

2.1.1. Усний захист підготовленого міні-уроку (15 хвилин) із застосуванням мережних технологій, засобів комунікацій (захист до 7 хв.);

2.1.2. Презентацію відео міні-уроку з учнями молодших класів (15 хв.), попередньо відзнятого та поданого разом з іншими документами (до відео уроку необхідно додати методичну розробку уроку в паперовому вигляді).

2.2. Теоретично-виконавський аналіз хорового твору, обраного екзаменатором із запропонованого списку вокально-хорового педагогічного репертуару (розділ 5.).

7. Навчально-тематичний план самостійної роботи студентів

Модуль, тема	Зміст самостійної роботи	Кількість годин на виконання			
		Денна форма	балів	Заочна форма	балів
Змістовий модуль І		7	1,2	1	1
Тема 1.	Опрацювати та скласти тези за працями педагогів: 1. Струве Г.А. Детская хоровая студия – эффективная форма массового музыкального воспитания детей. [46]	2	0,4	1	1
Тема 2.	1. Шамаева К.І. Музична освіта в Україні у першій половині XIX ст. [53]	3	0,5		
	2. Стаття «Эстетическое воспитание в школах искусств» / Упор. П.В. Халабузарь. [56]	2	0,3		
Змістовий модуль ІІ		17	2,4	3	6,25
Тема 3.	Опрацювати та скласти тези за працею: 1. Попов В.С. О развитии певческого голоса младших школьников. [36]	2	0,4		
Тема 5.	1. Підготовка тестових завдань (таблиць, карток) для діагностики музичних здібностей дітей дошкільного віку.	3	0,4		1
	2. Розробка завдань для визначення властивостей дитячого співочого голосу.	3	0,4	1	1,5
Тема 7.	1. Ознайомитись із досвідом використання комплексного методу виховання та навчання у книзі Добровольської Н.М. Вокально-хоровые упражнения в детском хоре. [19]	3	0,4		1
	2. Підібрати вокально-хорові вправи для уроку співу в загальноосвітній школі.	3	0,4	1	1,5
Тема 12.	Опрацювати тему та підготувати повідомлення за книгою Соколова В.Г. Работа с хором. [44]	3	0,4	1	1,25

Змістовий модуль III		8	0,9	1	2,25
Тема 13.	Розробити макет афіші для запрошення учасників до хорового колективу.	2	0,2		0,25
Тема 15.	Підготувати зразок ведення навчальної документації на вибір: навчальний план, психолого-педагогічну характеристику на учня, календарний або робочий план хорового колективу, журнал успішності та відвідування занять, журнал керівника дитячого хору, план виховної роботи, звіт за півріччя і навчальний рік тощо.	6	0,7	1	2
Змістовий модуль IV		12	1,5	3	3,5
Тема 20.	Ознайомитись з методами формування співочих навичок за працею Попова В.С., Халабузарь П.В. Хоровой класс: Методическое пособие для музыкальных школ и школ искусств. [37]	3	0,3	1	1
Тема 21.	Опрацювати питання звукоутворення і формування вірного співочого тону за книгою Глінки М.І. Упражнения для усовершенствования голоса, методические к ним пояснения и Вокализы-сольфеджио (для среднего голоса). [14]	4	0,4		
Тема 23.	1. Відвідати уроки співу та хорового класу.	2	0,4		1,25
	2. Скласти виконавський аналіз почутих творів із зазначенням типових недоліків та методів їх подолання.	3	0,4	2	1,25
Змістовий модуль V		7	1,2	2	2,5
Тема 24.	Підготовка завдань (таблиць, методичних карток) для відпрацювання прийомів голосоведіння (legato, non legato, staccato).	2	0,5	1	1,5
Тема 25.	1. Ознайомитись з питаннями досягнення мелодійного строю та ансамблю за працею Чеснокова	2	0,3		

	П.Г. Хор и управление им. [52] 2. Знайти та проаналізувати аудіо-та відеоматеріали до теми.	3	0,4	1	1
Змістовий модуль VI		8	1,2	3	2,5
Тема 27.	1. Опрацювати тему за книгою: Халабузарь П.В., Попова В.С., Добровольської Н.М. Методика музыкального воспитания. Гл. III. Методика вокально-хорового воспитания детей. [51]	2	0,2		
	2. Підібрати варіанти вокально-хорового репертуару.	1	0,2		
Тема 28.	Самостійно підготувати план роботи над одним із запропонованих вокально-хорових творів.	2	0,4	2	1,5
Тема 29.	Ознайомитись з питаннями теми у книзі «Детский хор: Пособие для хормейстера» /Упор. В.Г.Соколов. // Школа хорового пения. [17]	3	0,4	1	1
Змістовий модуль VII		14	1,6	2	2,5
Тема 32	1. Скласти тези статті Фокіної О.М. Художественно-практическая деятельность – основа развития эмоциональной сферы психики. [49]	3	0,4		
	2. Ознайомитись з основними принципами і змістом програми співу в загальноосвітній школі за книгою Амонашвілі Ш.О. Психологические основы педагогики сотрудничества: Книга для учителя. [2]	4	0,4	1	1,25
Тема 34	Підготувати повідомлення за працею Д.Б. Кабалевського (Про трёх «китов» и про многое другое. [25])	4	0,4	1	1,25
Тема 35	Ознайомитись з питаннями теми за працею: Пономарьова Г.Ф., Петриченко Л.О. Андреева М.В. Формування толерантності вчителя у навчально-виховному процесі освітнього закладу. [35]	3	0,4		

8. Викладацький проект

Викладацький проект – це індивідуальна письмова робота, яка представляє самостійну розробку студентом методичних прийомів організації навчальної діяльності за певною темою предмету «Музичне мистецтво» або іншої фахової дисципліни.

Текст проекту подається на паперових та електронних носіях (у форматі .doc) в певний термін (15-ий тиждень VII семестру). Обсяг проекту – не менше 900 слів (3 сторінки, Times New Roman, 12 пт., 1,5 інт.).

Усна презентація викладацького проекту проводиться на занятті й оцінюється як виступ. Максимальна оцінка – 10 балів.

Матеріал проекту рекомендується використати при проведенні студентом відкритого уроку під час проходження педагогічної практики.

Під час оцінювання проекту враховуються такі критерії:

Кількість балів	Критерії оцінювання
2 бали	відповідність мети, завдань і змісту роботи темі; знання теоретичного матеріалу, обов'язкової літератури
2 бали	володіння прийомами організації навчання в хоровому класі
2 бали	обґрунтованість вибору методів та прийомів
2 бали	наявність усіх обов'язкових елементів роботи
2 бали	грамотність та логічність викладу, структурування тексту
10 балів	

ОБОВ'ЯЗКОВІ ЕЛЕМЕНТИ РОБОТИ:

1. Тема заняття та список літератури для учнів.
2. Опис навчальної, розвиваючої та виховної мети й поставлених завдань; обґрунтування засобів їх реалізації.
3. Перелік основних понять теми з визначеннями (з посиланнями на джерела визначень).
4. Засоби, прийоми та методи досягнення навчального результату.
5. Опис реалізації одного активного (інтерактивного, нетрадиційного, інноваційного) методу.
6. Ілюстративний матеріал до теми (схеми, графіки, фотографії або репродукції, аудіо- та відеоматеріали тощо).
7. Першоджерело та завдання до роботи з ним.
8. Завдання для оцінювання знань з теми.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕМ ВИКЛАДАЦЬКОГО ПРОЕКТУ

1. Музика як вид мистецтва.
2. Народна музика.
3. Професійна музика.
4. Взаємодія музики з іншими видами мистецтва (образотворче мистецтво, архітектура, література, театр, цирк, кіно).
5. Жанри камерно-вокальної музики.
6. Жанри хорової музики.
7. Діагностика голосу. Вокально-співацька постановка.
8. Фонопедичні вправи В. Ємельянова.
9. Вокальні вправи.
10. Вокально-хорова робота. Дихання, опора дихання.
11. Вокально-хорова робота. Звукоутворення і звуковедення.
12. Вокально-хорова робота. Формування якості звуку, інтонація.
13. Вокально-хорова робота. Дикція, артикуляція, слово.
14. Вокально-хорова робота. Виразність виконання

9. Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ)

Види ІНДЗ: ведення конспекту;
підготовка доповідей;
робота над рефератом.

Критерії оцінювання ІНДЗ:

Кількість балів		Критерії оцінювання
Реферат	Доповідь	
0,4	0,2	складність, науковість, повнота розкриття теми;
0,3	0,15	побудова суджень (логічність, чіткість, лаконічність викладення матеріалу);
0,4	0,2	актуальність та елементи творчості;
0,3	0,15	аргументованість висновків;
0,3	0,15	стиль написання та грамотність викладу, структурування тексту;
0,3	0,15	якість оформлення, культура мовлення.
2	1	

Теми доповідей та рефератів

1. Роль хорового колективу в музичному вихованні дітей.
2. Естетичні аспекти музичної культури особистості.
3. Музичні здібності та методи їх розвитку.
4. Методи вдосконалення вокально-хорової техніки.
5. Розвиток творчого потенціалу учасника дитячого вокально-хорового колективу.
6. Методичні системи З.Кодая та К.Орфа.
7. Основні етапи підготовки викладача до заняття.
8. Організаційні аспекти процесу сприйняття.
9. Методи розучування вокально-хорових творів з дітьми.
10. Мотивація навчання та методи його стимулювання.
11. Система вокально-хорових вправ у розвитку співочих навичок учнів.
12. Практика використання різних методів навчання у педагогічному процесі.
13. Методи музичного виховання в Болгарії.
14. Дидактичні та ділові ігри.
15. Ділова та рольова гра: порівняльна характеристика.
16. Особливості форм і методів музичного виховання у Великій Британії.
17. Опорно-логічний конспект лекцій, його розробка і використання.
18. Український пісенний фольклор як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів.
19. Робота вчителя по накопиченню музичного репертуару в дитячому хорі.
20. Сутність, цілі, переваги та види активних методів навчання.
21. Організація самостійної роботи студентів.
22. Моделі педагогічного спілкування.
23. Знання та здібності учнів у контексті педагогічного контролю.
24. Якість рівня знань як головний критерій здібностей учнів.
25. Обґрунтування оцінки знань учнів.

10. Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Рівень компетентності	Оцінка за національною шкалою	Сума балів за стобальною шкалою	Шкала ECTS	Значення оцінки ECTS:	Критерії оцінювання Студент:
Високий (творчий)	5	90-100	A	відмінно	вільно і творчо володіє знаннями, які аналізує і узагальнює; аргументує та обґрунтовує вибір засобів, прийомів і методів під час самостійної діяльності в реальній педагогічній ситуації
Достатній (конструктивно-варіативний)	4	82-89	B	дуже добре	знає навчальний матеріал, вільно орієнтується в поняттях і визначеннях, але має незначні ускладнення при відповіді, допускає неточності при виборі напрямку відповіді та доказах власної думки
		74-81	C	добре	знає навчальний матеріал, однак питання теоретичного матеріалу потребують додаткового опрацювання; оперує поняттями і визначеннями, які самостійно застосовує у практичній роботі
Середній (репродуктивний)	3	64-73	D	задовільно	користується окремими знаннями, порушує логіку відповіді, допускає суттєві помилки. Викладач постійно корегує студента. Студенту важко підтримувати бесіду. Практичні завдання, передбачені програмою, виконує за допомогою викладача
		60-63	E	достатньо	відсутні впевнені і тверді знання, студент відтворює основний навчальний матеріал, здатний до розв'язання елементарних завдань за зразком; має елементарні, нестійкі навички

Низький (рецептивно-продуктивний)	2	35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання семестрового контролю	має початкове уявлення про предмет вивчення, фрагментарні знання навчального матеріалу; виконує елементи завдання, потребує постійної допомоги викладача
	1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням залікового кредиту	не засвоїв теоретичний матеріал, не володіє поняттями і визначеннями; не володіє практичними навичками	

11. Порядок оцінювання навчальних досягнень студентів

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА ФОРМАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

	Модульні контрольні роботи	Викладацький проект	Поточне тестування	Самостійна робота	Підсумковий семестровий контроль (диф. залік)	Сума
Денна форма	4x10 балів	10 балів	10 балів	10 балів	30 балів	100
Заочна форма	2x15 балів	10 балів	10 балів	20 балів	30 балів	100

ОРІЄНТОВНА БАЛЬНА ШКАЛА ЗАОХОЧЕНЬ ТА СТЯГНЕНЬ

Якщо студент протягом семестру не набрав мінімальну суму балів (60), то йому рекомендується добрати цю кількість за рахунок виконання індивідуального додаткового завдання.

Нарахування додаткових балів за виконання різних видів навчальної, навчально-дослідної і творчої роботи та їх вилучення здійснюється протягом вивчення кожного змістового модуля:

Вид навчальної роботи	Якість виконання навчальної роботи	Кількість балів
Відвідування занять	Відвідування 100%	+ 0,25
	Наявність пропусків занять без поважної причини	- 0,25
Термін виконання навчальних завдань різних видів	Дотримання терміну	+ 0,5
	Поза терміном	- 0,5

ІНДЗ: Конспект	Наявність усіх обов'язкових записів	+ 0,25
	Відсутність 25% обов'язкових записів	- 0,25
Доповідь, реферат	Робота над рефератом	+ 2
	Підготовка доповіді	+ 1
Рівень творчої активності	Творчий підхід до виконання завдань різних видів	+ 1
	Активна участь в обговоренні питань і вирішенні проблемних ситуацій	+ 1
Навчально-дослідна діяльність	Опрацювання нових літературних, аудіо- відеоджерел, їх самостійний пошук	+ 1

12. Рекомендована література

1. Абдуллин Э.Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе. – М., 1983. – 112 с.
2. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогики сотрудничества: Книга для учителя / Ш.А. Амонашвили. – К.: Освіта, 1991. – 111 с.
3. Андреев М.В. Толерантность как качественная характеристика учителя / М.В. Андреев // Педагогика та психологія: Зб.наук. праць. – Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2005. – Вип.27. – ч.2. – С. 26-35.
4. Аникеева Н.П. Психологический климат в коллективе / Н.П. Аникеева. – М.: Просвещение, 1991. – 224 с.
5. Апраксина О.А. Методика музыкального воспитания в школе. – М.: Просвещение, 1983. – 222 с. нот. ил.
6. Асафьев Б.В. Организация преподавания музыки в общеобразовательной школе // Сб. статей / Сост. и коммент. А. Павлова-Арбенина. – Л.: Музыка, 1980. – 216 с.
7. Баренбойм Л.А. Путь к музыцированию. – Л.: Советский композитор, 1979. – 352 с.
8. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації (Підготовка вчителя до формування виховуючих відносин з учнями): Навч. метод посібник / А.М. Бойко. – К.: ІЗМН, 1996. – 232 с.
9. Варламов А.Е. Полная школа пения. – М.: «Планета музыки, Лань», 2008. – 120 с.
10. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, вихівників, молоді і батьків / Г.Ващенко. – Полтава: Ред.Газ.Полтавський вісник, 1994. –191 с.
11. Виноградов К. Работа над дикцией в хоре. – М.: Музыка, 1967. – 104 с.
12. Виховна робота в школі. – Харків: Основа, 2009. – №2.
13. Вопросы методики воспитания слуха: Сб.статей / Отв.ред. А.Л. Островский. – Л.: Музыка, 1967. – 136 с.

14. Глинка М.И. Упражнения для усовершенствования голоса, методические к ним пояснения и Вокализы-сольфеджио (для среднего голоса). – М.-Л.: Гос.муз.изд-во, 1951. – 58 с.
15. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения / В.В.Давыдов. – М.: Интор, 1996. – 544 с.
16. Демакова И. Педагог в пространстве детства / И.Демакова // Народное образование. – 2001. – №6. – С.141-146.
17. Детский хор: Пособия для хормейстера / Ред.-сост. Соколов В.Г., Попов В.С., Абелян Л.М. // Школа хорового пения. – М.: Музыка, 1987. – 161с. – Вып. 2.
18. Дмитревский Г. Хороведение и управление хором. – Изд 2-е. – М.: «Планета музыки. Лань», 2007. – 112 с.
19. Добровольская Н.Н. Вокально-хоровые упражнения в детском хоре [Ноты] / Н.Н. Добровольская. – М.: Музыка, 1987. – 46 с.
20. Егоров А. Теория и практика работы с хором. – М., Л.: Музгиз, 1961. – 108 с.
21. Знаменська О.Е. Культура мови у співі: Посібник для консерваторій та музичних училищ. – Івано-Франківськ, 1996. – 50 с.
22. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердца. – М.: Просвещение, 1981. – 192 с.
23. Кабалевский Д.Б. Как рассказывать детям о музыке. – М.: Советский композитор, 1982. – 213 с.
24. Кабалевский Д.Б. Основные принципы и методы экспериментальной программы по музыке для общеобразовательной школы. В кн.: Музыкальное воспитание в СССР // Ред.-сост. Л.А.Баренбойм. – М.: Советский композитор, 1978. – с. 58-93. – Вып. 1.
25. Кабалевский Д.Б. Про трёх «китов» и про многое другое. – М.: Детская литература, 1972. – 224 с.
26. Караковский В.А. Стать человеком. Общечеловеческие ценности – основа целостного учебно-воспитательного процесса / В.А.Караковский. – М.: НМО Творческая педагогика, 1993. – 80 с.
27. Киричук В.А. Методика формування гуманних взаємин молодших школярів у позаурочній діяльності / В.А.Киричук // Нові технології виховання: Зб.наук.статей / Відп. ред. С.В.Кириленко. – К: ІСДО, 1995. – С. 58-63.
28. Краснощеков В. Вопросы хороведения. – М., 1969. – 300 с.
29. Лашенко А. Хоровое интонирование. Хоровая культура: аспекты изучения и развития. – К.: Муз. Україна, 1989. – 132 с.
30. Луначарский А.В. В мире музыки. – М., 1958. – 90 с.
31. Мархлевський А. Практичні основи роботи в хоровому класі. – К.: Муз. Україна, 1985. – 96 с.
32. Обухова Л.Ф. Возрастная психология. Учебник /Л.Ф. Обухова. – М.: Педагогическое общество России. – 2003. – 448 с.
33. Основы национального воспитания: Концептуальні положення / В.Т. Кузь, Ю.Д. Руденко та ін. – Умань, 1995. – 108 с.
34. Пігров К.К. Керування хором. – К.: Державне видавництво Образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1962. – 202 с.
35. Пономарьова Г.Ф., Петриченко Л.О., Андреев М.В. Формування толерантності вчителя у начально-виховному процесі освітнього закладу. Т.1. – Харків: 2011. – 247 с.
36. Попов В.С. О развитии певческого голоса младших школьников // Музыкальное воспитание в школе. – Вып. 16 / Сост. О.А. Апраксина. – М.: Музыка, 1985. – С. 31-36.
37. Попов В.С., Халабузарь П.В. Хоровой класс: Методическое пособие для музыкальных школ и школ искусств. – М.: «Советский композитор», 1988. – 184 с.
38. Португалов К.П. Серьезная музыка в школе./Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1980. – 127 с.
39. Ростовський О.Я. Музична педагогіка / Навчальні програми, методичні рекомендації та матеріали: Навчальний посібник. – Ніжин: видавництво НДУ ім. М.Гоголя. – 2008. – 191 с.
40. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання: Навч.-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 248 с.
41. Семенова Е.М. Тренинг эмоциональной устойчивости педагога. Учебное пособие / Е.М.Семенова. – М.: Изд-во Института Психотерапии. – 2002. – 224 с.
42. Сергеев А.А. Воспитание детского голоса. – М., изд-во АПН РСФСР, 1950. – 110 с.
43. Сисоева С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня: Монографія / С.О.Сисоева. – К.: Поліграфкнига, 1996. – 406 с.
44. Соколов В.Г. Работа с хором. – М.: Музыка, 1967. – 227 с.
45. Струве Г. Школьный хор: Кн. для учителей. – М.: Просвещение, 1981. – 192 с.
46. Струве Г.А. Детская хоровая студия – эффективная форма массового музыкального воспитания детей // Сост. Л.А.Баренбойм. – М., Сов. композитор, 1978. – 361 с. – Вып 1.
47. Струве Г.А. Хоровое сольфеджио: Методическое пособие для детских хоровых студий и коллективов. – М.: Советский композитор, 1988. – 72 с.
48. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей // Проблемы индивидуальных различий. – М., 1978. – 335 с.
49. Фокина Е.Н. Художественно-практическая деятельность – основа развития эмоциональной сферы психики // Теория и экология разума. Материалы Всероссийской конференции «Культура. Искусство. Наука». – Тюмень: Изд-во Тюм ГУ, 2000. – с.168-170.
50. Фопель К. Сплоченность и толерантность в группе. Психологические игры и упражнения. Пер.с нем. / К.Фопель. – М.: Генезис, 2003. – 336 с.
51. Халабузарь П.В., Попов В.С., Добровольская Н.Н. Методика музыкального воспитания. – М.: Музыка, 1990. – 173, [2] с. нот. ил.
52. Чесноков П.Г. Хор и управление им. – М.: Музгиз, 1961. – 240 с.

53. Шамаєва К.І. Музична освіта в Україні у першій половині XIX ст.: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1996. – 112 с.
54. Шацкая В.А. Становление теории и практики музыкально-эстетического воспитания в нашей стране // Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества. – М.: Педагогика, 1975. – 112 с.
55. Щуркова Н.Е., Питюков В.Ю., Савченко А.П., Осипова Е.А. Новые технологии воспитательного процесса / Н.Е.Щуркова, В.Ю.Питюков, А.П.Савченко, Е.А.Осипова. – М.: Педагогика, 1993. – 111 с.
56. Эстетическое воспитание в школах искусств: Кн. для учителя: Из опыта работы: [Сборник] / Сост. П. В. Халабузарь. – М.: Просвещение 1988. 141 с.